

КРАТЪК НАРЪЧНИК ЗА
ЕСТЕТИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ В ГРАДСКА СРЕДА

Марина Теофилова

SHORT HANDBOOK FOR AESTHETIC EDUCATION
IN URBAN ENVIRONMENT

Marina Teofilova

„Градът – това е духът.“

О. Шпенглер

Abstract: *The city as a dynamic and multi-layered image of our immersive cultural and social environment, with all the flaws and problems of modern society, has the advantage to form and educate today. It is a truism that the referent environment of friendly circles largely dictates the behavior and tastes of the new generation, and this impact is difficult to be resisted by the family and institutions. And the circle of peers, thanks to its new, readily available technology and communication channels, has expanded monstrously, surpassing all limitations, including geographical and moral ones. The virtual Internet space and the new technologies have completely replaced the real space, schoolyard, street and park bench. Doesn't the City as a continually growing, living organism reconcile in its dichotomous flesh the contradictions of past and future, of ugly and beautiful, of what we define as a historical and cultural heritage and art and what we condemn as subculture and kitsch?*

Key words: *city, historical and cultural heritage, art, subculture, aesthetic education, next generation.*

Въведение

По отношение на училището децата винаги са имали усещането, че възрастните постъпват несправедливо с тях, принуждавайки ги да прекарат съществена част от времето на своето детство в изучаване и овладяване на хилядолетен опит, знания, морал, етика и естетика, натрупани в дългата и противоречива история на човечеството, но лишени от очарованието на живота, оставащ извън рамките на класната стая. Всеки един от нас от позицията на отминалото време си е задавал някой от следните въпроси: Какво жертва детето, за да се впише в съвременната социална и културна среда? Какво се случва с желанието му да опознае света в светлината на собствените си опит и чувства? Каква е ролята на града като социален и културен феномен за формирането личността?

Градът – среда за естетическо възпитание

Нима градът като непрестанно разрастващ се, жив организъм не примирява в своята дихотомна плът противоречията на миналото и бъдещето, на грозното и красивото, на това, което определяме като историческо и културно наследство, като изкуство, и това, което заклеймяваме като субкултура и кич?

Не е откритие, че ядро на детската познавателна дейност са неговите, усещания, възприятия, памет, въображение, чувства, стремеж към творчество и игри. А „... както играта, така и изобразителната дейност са детерминирани от интрогенното поведение на човека“ (Мойнова 2019: 88). Естествената потребност от изобразяване в рисунки е много съществен ресурс за индивидуалното развитие на детето до постъпването му в училище. В своите изследвания В. Петрова обосновава необходимостта от интегриране на обучението по устна реч със занимания по изобразителни дейности. Авторката доказва, че чрез удовлетворяване на потребността от изобразяване децата „... обогатяват словесния си опит за самоконтролиране чрез способности за проверяване на изказаното“ (Петрова 2012: 120). С висока ефективност се отличава играта „Един говори, друг рисува“, в която разказвачът и художникът правят сериозни първи стъпки за опознаване на словесното и изобразителното изкуство. Именно в „изкуството“, което създава детето, ненакърнени от предубеждения и условности, могат да се видят реакциите и отношението му към всичко, което го вълнува и обгражда. То е образ на разбирането му за същността на живота, природата и човека, на отвлечените понятия и взаимоотношения в неговата социална, културна и природна среда. Ето защо е жалко, когато тази детска дарба се разпилява и губи безвъзвратно във визуалния писък на необратимата експанзия на медиите и информационните технологии. Всмукани от яркия, динамичен поток на неограничената информация с натрапчиви и запомнящи се изображения, децата на съвременното сякаш нямат нужда от създаването на свои образи. Служейки си с готови иконични знаци, изразяващи стандартни емоции, те сякаш се учат да наподобяват чувства и преживявания в общото, в социалното...

Без да спекулираме с очевидното, от позицията на законни наследници на миналото, се налага да си зададем следните въпроси: Какво може да съхрани в детето жив импулса за творчество и интереса му към всички форми на израз, от които зависи израстването му като естетически зряла и духовна личност? Какво може да се направи, за да се прояви и задържи потребността нуждата от общуване с и чрез изкуството през всички етапи, съпътстващи развитието на човека? Отговорът, разбира се, не трябва да се търси само в рамките на училището, на кабинета по изобразително изкуство, не дори само в институциите на изкуството или в границите на семейната среда, а преди всичко в съзвучието и съгласуването на техните действия и в отношение към проблема за възпитанието чрез и в изкуство.

Градът и следващото поколение

За съжаление действителността не отговаря на много от очакванията ни, свързани с този проблем. Пресичайки улица в центъра на града, всеки може да се окаже въвлечен във все по-ясно доловимото противостояние на култура и цивилизация. На една и съща улица, на една и съща фасада без усилие може да бъде разчетена социалната, културната, духовната... ежедневната, противоречива дейност на новия градски човек. Свидетели сме на отчуждено и студено съвремие, където човешките взаимоотношения и стремежи се определят от приоритетите на заслепено от ежедневните си нужди и пренебрежко към своето „по-добро бъдеще“ общество. Това обяснява причината, поради която на този етап можем да търсим разрешаването на проблемите, свързани с формирането и развитието на естетическото отношение към действителността, природата и изкуството, извън рамките на изконните институции като семейство, училище и познатите ни образователни организации.

Градът като динамичен и многопластов образ на обгръщащата ни културна и социална среда с всички недостатъци и проблеми на съвременното общество днес има това преимущество да формира и възпитава.

Всеизвестна истина е, че референтната среда на приятелския кръг до голяма степен диктува поведението и вкусовете на новото поколение и на тази сила трудно могат да противостоят семейството и институциите. В противоречивата и доста скандална групово-социализационна теория на американската психоложка Джудит Харис се застъпва контраинтуитивната идея, че „... социализацията на децата не се осъществява главно от техните родители, а от групите на връстниците“ (Harris 1999: 342). Тя не отрича влиянието на родителите върху поведението и личностните особености на децата си, а по-скоро настоява, че влиянието им е ограничено до семейния контекст – извън семейството децата гъвкаво се адаптират към изискванията на съответните групи, в които попадат – особено към тези на връстниците. А кръгът на връстниците благодарение на новите, лесно достъпни технологии и комуникационни канали чудовищно се разрасна, надскачайки всички възможни ограничения, в това число географски и морални. Виртуалното интернет пространство и новите технологии напълно

изместиха реалните пространства, училищния двор, улицата и пейката в парка. Новото поколение ученици израства „... с интернет, видеоигри, Фейсбук, Скайп, MTV, i-Pod-ите, мобилните телефони, дистанционните устройства. Вниманието му е насочено към социалните мрежи, музиката, видеото, телевизионните програми, игрите“ (Мойнова 2016: 148). Когато новото поколение ученици навърши 21 години „то вече ще е прекарало 20 000 часа в гледане на телевизия, 10 000 часа в разговори по телефона и 5 000 часа в четене“. Това води до влошаване на езика на комуникацията, качеството на знанията, намалява гражданското самосъзнание (Гърмидолова 2014: 223).

Градът престана да съществува като мрежа от улици, като средище, в което хората срещат и разминават своите посоки на движение. Трансформиран от новите измерения на виртуалната социална мрежа, той се разпада на отделни отправни точки (локации) и направления, в които се проектират напълно нови съдържания. Ярките, наситени с динамична информация градски пластове, въздействащи едновременно върху всички сетива, неизменно рефлектират върху формирането на визуалната култура на следващото поколение. Ето защо за идващите след нас дигиталната и визуалната култура, предопределени от експанзията на новите медии, ще диктуват посоката на развитие на сетивата, на нагледно-образното, понятийното и абстрактно-логичното мислене. Несъмнено за тях визуалното мислене, доминирано от мултимедийните средства и виртуалните измерения на разрастващия се свят, ще измести познатите ни от илюстрираните книжки средства и канали за формиране на образните представи и понятия. Дигиталната култура безспорно има предимството „да говори“ езика на новото поколение.

Дигиталните технологии трансформират много традиционни дейности, свързани с визуалните и синтетичните изкуства, в създаването на които навлизат много нови форми, като интернет изкуство, дигитално инсталационно изкуство, виртуална реалност и мн. др. (Lieser 2009: 13–15). Но не трябва да забравяме, че макар и коренно да са се променили изразните средства и технологиите, природата на създаване на художествената творба остава непроменена (Bolter, Grusin 1999: 145.)

„В този смисъл, пише Б. Папазов, в системата на съвременното обучение по изобразително изкуство е наложително да се осмисли и обогати утвърденият вече модел за визуална информация и комуникация, с което да се отговори на предизвикателството и се предложат интерактивни образователни методи и дигитални технологии, които безспорно ще активизират отношението на учениците към проблематиките на дисциплината“ (Папазов 2015: 116).

Кодирането и овладяването на знанията и уменията, свързани с предметните, пространствените действия и визуалната култура, ще се определят от степента на развитие на новите медии и технологии. Но дали съвременната епоха не повтаря в друго измерение познатият ренесансов модел, в който изкуството до голяма степен е наука, а науката – изкуство? Ние – възрастните, боравещи с категории, определяни като непреходни, от една страна, и от друга – винаги диктувани от естетическите възгледи и идеали на всяко следващо поколение, сме длъжни да приобщаваме, да изкушаваме, да бъдем разбрани, да се самоизясним. По думите на М. Андиркова: „... всяка интерпретация... подлежи на оспорване, защото тълкуването е безкрайно“ (Андиркова 2017: 9).

Вярвам, че именно преосмислянето на представата за изкуството, като практически насочено към формиране на нравствени, естетически и творчески качества на детето, е правилният път към естественото му вписване в сложния, взаимосвързан организъм „град–общество–училище“.

Предположението, че посредством изкуството, децата продължават приемствеността в образованието, принадлежи на Хърбърт Рийд (1893–1968). Разбирането на тази приемственост като синовна връзка е провокативен и амбициозен опит да се изтъкнат предимствата на естетическото възпитание. През 1943 г. той публикува своята книга „Образование чрез изкуство“ (Education Through Art), в която отстоява убеждението си, че образованието чрез изкуството може значително да преобрази начина, по който общуваме със света. По тази причина и днес книгата продължава да очарова тези, които са изкушени от изкуството: „Образование чрез изкуство“ е щедър и искрящ ръкопис – пише Малкълм Рос, – който се осмелява да противостои на всички теоретични спекулации в средите на лъженауката, които си служат с фетишизъм и мистичен трансцендентализъм, за да обяснят явленията в образованието“ (Ross 1998: 209). Най-последователен Х. Рийд е в стремежа си да обясни защо образованието трябва да бъде разбирано като синоним на изкуството. Той отъждествява естетическите ценности с изконните ценности от живота. Сочейки това, което е същностно за изкуството, а именно креативността, той вижда в детско творчество плодотворна възможност за развитие не само в областта на образованието, но и в живота на културата. Под въздействието на Фридрих Шилер, Рийд твърди, че обществото е

създадо прекалено много механизми, чиято точност и тромавост са чужди на живота и детската природа. Без естетиката на детето, вложена в сърцето на всеки, човечеството ще се превърне в „нищо повече от технически отпечатък на определена професия или на определено специализирано познание“ (Schiller 1982: 35). Подобно на Зигмунд Фройд той е загрижен, че общество се фокусира и вкопча във „фалшиви стандарти за измерване на истинската стойност на живота“ (Freud 1995: 722).

Петдесет и шест години след публикуването на „Образование чрез изкуство“ Максин Грийн пише: „Изкуството не е в състояние да разреши всички страшни социални проблеми, които стоят пред нас днес; то няма силата да отмени злото, и зверствата, които измъчват съвременния свят. Но то ще осигури чувството, че имаме избор, поне за тези от нас, които могат да видят и да чуят; то ще изостри съзнанието ни за възможностите, които имаме, ако се научим как да бъдем съпричастни“ (Greene 2002: 47).

Днес мястото и ролята на изкуството се определят като решаващи за приобщаването на личността към националните и общочовешките художествени ценности. Приобщаване, от което изцяло зависи какво отношение ще има в бъдеще зрелият човек към изкуството, към неговите проблеми и участието му в живота.

Епилог

Според съвременната визия на Министерство на образованието предметът „Изобразително изкуство“ е предвидено да бъде изучаван в рамките на 2 часа седмично в първи (64 часа годишно), трети (64 часа годишно), пети (68 часа годишно) и шести клас (68 часа годишно), по 1,5 часа седмично във втори (48 часа годишно), четвърти (51 часа годишно) и седми (54 часа годишно) клас и в неприемливите 18 часа годишно, отговарящи на 0,5 час седмично за осми, девети и десети клас, когато трайно се установяват основните черти на зрялата личност, в това число естетически вкус, нравствени идеали и убеждения (Учебни програми по изобразително изкуство за I–X клас, влезли в сила от учебната 2016/2017 г., 2017/2018 г., 2018/2019 г. и 2019/2020 г., утвърдени със Заповед № РД09-1857 от 17.12.2015 г., със Заповед № РД09-300 от 17.03.2016 г. със Заповед № РД09-301 от 17.03.2016 г., със Заповед № РД09-5778 от 22.11.2017 г., със Заповед № РД09-1093/25.01.2017 г., със Заповед № РД09-1092/25.01.2017 г., със Заповед РД09-30/11.01.2018 г. и със Заповед № РД09-1093/25.01.2017 г., на министъра на образованието и науката).

Времето, отделено за изучаване на изобразително изкуство в годишното разпределение на общообразователните дисциплини по учебен план, би трябвало да е достатъчно за разгръщането на естетическите, творческите и емоционалните изяви на детето. Но дали това е така, дали отделеното време отговаря на реалното пространство, което заема изкуството в нашия живот? Дали е възможно от съвременна гледна точка да се допуска, че естетическото възпитание и художествената култура могат да бъдат обект на самообразование?

Този проблем не може да бъде разрешен само от преподавателя по изобразително изкуство, от образователната система или дори от която и да е утвърдена институция на изкуството и не трябва да бъде премълчаван и избягван. Този проблем има социални и морални измерения. Това, което е във възможностите на всеки един от нас, е волята да се насити градската среда с пълноценни за детето естетически преживявания, които да обогатят и стимулират неговото въображение, а защо не и да го въвлекат в самия творчески процес. Ето защо наша основна цел е не търсенето на приемливи отговори, а напротив, задаването на правилните въпроси, които биха поставили под съмнение добре работещите и изпитани в практиката средства и утвърдените форми, в които се вмести представата ни за градска среда, културно и историческо наследство и съвременно изкуство.

ЛИТЕРАТУРА

Андиркова 2017: Андиркова, М. *Цивилизованият избор. Българската изкуствоведска мисъл до средата на XX век.* София: НХА, -174 с. // **Andirkova 2017:** Andirkova, M. *Tsivilizovaniyat izbor. Balgarskata izkustvovedska misal do sredata na XX vek.* Sofia: NHA, -174 s.

Мойнова 2016: Мойнова, М. *Детската рисунка като феномен на културата.* В. Търново: Екслибрис студио. -234 с. // **Moynova 2016:** Moynova, M. *Detskata risunka kato fenomen na kulturata.* V. Tarnovo: Ekslibris studio. -234 s.

Мойнова 2019: Мойнова, М. *Детски послания в рисунки.* В. Търново: Екслибрис студио. -184 с. // **Moynova 2019:** Moynova, M. *Detski poslania v risunki.* V. Tarnovo: Ekslibris studio. -184 s.

Гърмидолова 2014: Гърмидолова, М. Съвременни стратегии за обучението на учениците от средната училищна възраст. // *Педагогически алманах*, № 2, с. 218–238. // **Garmidolova 2014:** Garmidolova, M. Savremenni strategii za obuchenieto na uchenitsite ot srednata uchilishтна vazrast. // *Pedagogicheski almanah*, № 2, s. 218–238.

Папазов 2016: Папазов, Б. Състояние и проблеми на профилираното обучение по изобразителни изкуства у нас. // *Изкуство и живот. Сборник доклади*. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, с. 113–117. // **Papazov 2016:** Papazov, B. Sastoyanie i problemi na profiliranoto obuchenie po izobrazitelni izkustva u nas. // *Izkustvo i zivot. Sbornik dokladi*. V. Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodiy”, s. 113–117.

Петрова 2012: Петрова, В. *Развитие на речта в предучилищна възраст*. В. Търново: Слово, -214 с. // **Petrova 2012:** Petrova, V. *Razvitie na rechta v preduchilishтна vazrast*. V. Tarnovo: Slovo, -214 s.

Шпенглер 1994: Шпенглер, О. *Залезът на Запада*. Т. I, София: ЛиК, -541 с. // **Shpengler 1994:** Shpengler, O. *Zalezat na Zapada*. T. I, Sofia: LiK, -541 s.

Bolter, Grusin 1999: Bolter, D. & R. Grusin. *Remediation – Understanding New Media*, Cambridge, MA: The MIT Press, -295 p.

Freud 1995: Freud, S. *Civilization and Its Discontents in The Freud Reader*, ed. P. Gay, London: Vintage, -880 p.

Greene 2002: Greene, M. *Variations on a Blue Guitar*. NY: Columbia University, -256 p.

Harris 1999: Harris, J. *The Nurture Assumption: Why Children Turn Out the Way They Do*. Touchstone Books, -449 p.

Lieser 2009: Lieser, W. *Digital Art*. Langenscheidt: H. F. Ullmann, -287 p.

Ross 1998: Ross, M. *Herbert Read: Art, Education and the Means of Redemption in Herbert Read Reassessed*. ed. D. Goodway. Liverpool University Press, -206 p.

Schiller 1982: Schiller, F. *On the Aesthetic Education of Man*. ed. E. M. Wilkinson and L. A. Willoughby. Oxford: Clarendon Press. -372 p.